

Демченко О.П. Наукове осмислення соціальної обдарованості в контексті теорії здібностей / О.П.Демченко // *Zbornik prispevkov z Medzinárodná vedecko-praktická konferencia «Inovativny výskum v oblasti vzdelávania a sociálnej práce»*. – Sladkovichevo Slovenka Republika, 2017. – S.170-173.

Теорія і практика виховання

НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ЗДІБНОСТЕЙ

Демченко О. П.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Глухівського національного педагогічного університету ім. О.Довженка, м.Глухів, Україна

Досліджено сутність соціальної обдарованості в контексті психологічної теорії здібностей. Показано, що наявність у людини високого рівня схильностей та їх реалізація забезпечує їй можливість досягнення суттєвих успіхів у одній чи декількох сферах. Встановлено, що високий рівень розвитку здібностей у сфері соціальних взаємодій, спілкуванні та лідерстві визнається окремим типом обдарованості.

Ключові слова: обдарованість, здібності, соціальні здібності, соціальна обдарованість, соціономічна діяльність, творчість, орієнтування, адаптація.

НАУЧНОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ОДАРЕННОСТИ В КОНТЕКСТЕ ТЕОРИИ СПОСОБНОСТЕЙ

Демченко Е. П.

Аннотация. Исследована сущность социальной одаренности в контексте психологической теории способностей. Показано, что наличие у человека высокого уровня склонностей и их реализация обеспечивает ему возможность достижения ощутимых результатов в одной или нескольких сферах. Установлено, что высокий уровень развития способностей в сфере социальных взаимодействий, общении и лидерстве признается отдельным типом одаренности.

Ключевые слова: одаренность, способности, социальные способности, социальная одаренность, социономическая деятельность, творчество, ориентировочно, адаптация

SCIENTIFIC MEASUREMENT OF SOCIAL EXCITATION IN THE CONTEXT OF THEORY OF GENDER

Demchenko O.P.

Summary. The essence of social giftedness in the context of psychological theory of abilities is explored. It is shown that the presence of a person with a high level of inclinations and their realization provides him with the opportunity to achieve significant success in one or more spheres. It has been established that the high level of development of abilities in the field of social interactions, communication and leadership is recognized as a separate type of giftedness.

Key words: giftedness, abilities, social abilities, social giftedness, sociological activity, creativity, orientation, adaptation.

Аналізуючи сучасний психолого-педагогічний дискурс з проблеми обдарованості, бачимо, що в останні десятиріччя спостерігається актуалізація вивчення соціальної обдарованості в працях російських (Н.Амінов, О.Бодальов, Т.Гущина, Г.Зверєва, І.Івенських, Т.Кісельова, М.Рожков, Т.Хрустальова, В.Юркевич та ін.) і білоруських (Я.Коломинський, Є.Панько та ін.) учених. В Україні такий феномен перебуває в науковому фокусі лише окремих психологів (О.Власова, Н.Мацюк, О.Науменко, М.Янковчук та ін.), оскільки більшість

учених у цій царині надають перевагу дослідженню інших (традиційних) видів обдарованості. Відповідно маємо підставу зробити висновок про недостатню розробленість на сучасному етапі теоретичних засад соціальної обдарованості.

Вивчення феномену соціальної обдарованості вважаємо за необхідне проводити через наукову рецепцію цілісної концепції обдарованості, яка протягом декількох століть формувалася в межах психології й активно розробляється й збагачується новими проблемними ракурсами і в наш час. З великого наукового масиву, присвяченого експлікації обдарованості, вважаємо за необхідне вибрати такі підходи, які стануть основою для розуміння соціальної обдарованості як одного з видів спеціальної обдарованості.

Звернення до праць відомих персоністів (Дж.Рензуллі, Л.Терман, В.Штерн та ін.) показує, що приблизно до середини ХХ ст. домінували інтелектуально-когнітивні моделі пояснення обдарованості. Така ситуація щодо тлумачення феномену як високого інтелектуального та творчого потенціалу часткового зберігається і в наш час. У контексті названих концепцій вважаємо неможливо досліджувати явище соціальної обдарованості, оскільки в її структурі переважають некогнітивні характеристики.

У ході пошуку базового підходу до наукової рефлексії соціальної обдарованості увагу привертають теорії, в яких феномен обдарованості пояснюється через категорії «здібності» та «діяльність». Наявність у людини високого рівня схильностей та їх реалізація забезпечує їй можливість досягнення суттєвих успіхів у одній чи декількох сферах. Звернення уваги на великий науковий пласт, в якому обдарованість есплікується в контексті теорії здібностей, дозволяє пояснити явище соціальної обдарованості через індивідуально-психологічні властивості людини, високий рівень яких забезпечує можливість розгортання потенціалів особистості з проявами обдарованості будь-якого виду та позитивну результативність її діяльності.

У зв'язку з цим привертає увагу визначення обдарованості, запропоноване Б.Тепловим, як якісно своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тої чи іншої

діяльності [6, с. 22]. Як бачимо, автор не робить акцент на інтелектуальних здібностях і не виділяє передовсім розумову діяльність як основу обдарованості. Тому маємо підставу припустити, що такими можуть бути здібності та нахили будь-якого виду, в тому числі й соціальні, вища міра прояву яких сприятиме ефективному включенню людини в соціономічні види діяльності й досягненню високих успіхів.

Важливий науковий ракурс щодо розуміння обдарованості через категорію «здібності» зустрічаємо в працях Г.Костюка, який стверджував, що обдарованість – це не самі по собі здібності, а «здібність людини до розвитку її здібностей» [4, с.341]. У такому поясненні обдарованості важливими є взаємозв'язок і взаємозалежність здібностей різного порядку, здатність людини підніматися в своєму розвитку на вищий рівень. Відповідно диференціювати особистість як обдаровану можна не просто за констатацією наявності в неї високих здібностей, а в тому випадку, коли відбувається якісне розгортання її потенціалів, завдяки чому вона стає успішною у відповідній діяльності.

Подальший аналіз позицій учених у контексті теорії здібностей показує, що обдарованість тлумачиться як складне психологічне явище, унікальне особистісне динамічне утворення, в основі якого високий рівень здібностей. Автори вважають, що здібності є важливим компонентом у структурі обдарованості, але не єдиним. Так, В.Дружинін пояснюючи такий феномен у вимірах системного підходу, зазначає, що високі результати досягаються не лише набором здібностей, а й іншими характеристиками, які утворюють складне особистісне утворення. Дослідник пояснює, що обдарованість – це системна, така, що розвивається впродовж життя, якість психіки, що визначає можливість досягнення людиною винятково високих результатів у порівнянні з іншими людьми [2, с. 353].

У психології доведено зв'язок між здібностями та діяльністю: з одного боку, здібності проявляються й розвиваються лише в діяльності; з другого боку, чим вищий рівень сформованості здібностей, тим продуктивнішою є відповідна діяльність. Досліджуючи феномен обдарованості через категорію «здібності»,

автори також пов'язують їх з діяльністю, показують їх взаємозв'язок і взаємозумовленість. Тобто здібності високого порядку не просто повинні бути присутні в структурі обдарованої особистості, а вони обов'язково мають забезпечувати високі досягнення. Відповідно значні успіхи в діяльності вважаються одним з критеріїв обдарованості. Як стверджує Є.Ільїн, діяльність дуже різноманітна і виступає умовою прояву здібностей та обдарованості, а також умовою їх розвитку. Діяльність є найбільш адекватним способом виявлення людиною її здібностей та обдарованості [3, с. 251].

Названі дослідники експлікують феномен обдарованості як комплексне психологічне утворення, беручи за основу поняття «здібності» й «діяльність», показують їх залежність. Незважаючи на деякі відмінності в поясненні обдарованості через такі психологічні категорії, вчені абстрагуються від розуміння досліджуваного феномену як високого інтелектуального потенціалу особистості. Науковці визначають обдарованість як системне утворення, в основі якого комплекс високого рівня здібностей, низка індивідуально-психологічних характеристик та активність особистості, які забезпечують їй можливість високих досягнень в одному або декількох видах діяльності. Важливо зазначити, що вчені не лише роблять акцент на взаємозв'язку здібностей і діяльності в структурі обдарованості, а відзначають обов'язкову паритетність високого рівня здібностей та суттєвої результативності й успішності в діяльності.

У ході проведення наукової рефлексії соціальної обдарованості в контексті теорії здібностей привертає увагу дискусійний ракурс, який загострила в своїх працях О.Власова [1]. Науковець апелює до позиції окремих дослідників [5], які, посилаючись на відсутність специфічних задатків, що генетично обумовлювали розвиток соціальних здібностей, ставлять під сумнів доречність виділення соціальної обдарованості як окремого виду. Зі свого боку, О.Власова не вважає цей факт обмеженням для існування такого типу обдарованості, оскільки здатності до теоретичного пізнання та спілкування вважаються основними предикативними ознаками судження, яке відповідає сучасному

науковому розумінню сутності людини. Здібності виступають атрибутивними характеристиками людської природи в цілому. Дослідниця розробляє соціальну обдарованість у контексті теорії здібностей, пояснюючи такий феномен як своєрідну систему здібностей, яка спричиняє успіх у здійсненні певної соціальної діяльності.

Ідеї вчених щодо пояснення обдарованості через категорії «здібності» та «діяльність» екстраполюємо на розуміння досліджуваного нами феномену. У зв'язку з цим, *соціальну обдарованість* розуміємо як *інтегративне особистісне утворення, в основі якого своєрідне поєднання високого рівня соціальних здібностей, ціннісних і морально-вольових характеристик, які, завдяки вмотивованості та суб'єктності особистості, забезпечують їй можливість досягнення суттєвих успіхів у соціономічних сферах і конструктивний характер міжособистісного спілкування.*

Висновки. Узагальнення наукового фонду, присвяченого проблемі обдарованості, показує, що соціальна обдарованість часто залишається поза науковою увагою провідних фахівців у цій сфері. До того ж, спостерігаємо поліфонію наукових позицій, оскільки пропонується декілька підходів до пояснення природи та сутності соціальної обдарованості як психологічного феномену, що відбувається переважно поза відомими теоріями обдарованості, в межах яких можна було б запропонувати її психологічний профіль. У цілому ж, осмислення феномену соціальної обдарованості ускладнюється ще й тим, що воно часто базується на неактуалізованих передумовах щодо визнання права соціальної обдарованості на статус самостійного виду, які не завжди поділяються всіма членами наукового співтовариства, що займається розробкою проблематики обдарованості. Аналіз психологічного масиву, присвяченого поясненню базової категорії «обдарованість» у контексті теорії здібностей, дозволив уточнити розуміння соціальної обдарованості та експлікувати його як високий рівень сформованості соціальних здібностей, які у взаємозв'язку з іншими особистісними характеристиками є передумовою суттєвих успіхів у соціономічних видах діяльності.

Література

1. Власова О. Статус соціальної обдарованості в психології здібностей / О.Власова // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні // Матеріали науково-практичної конференції (листопад 2003 р.). – К. : Український центр політичного менеджменту, 2003. – С. 480-491
2. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н.Дружинин. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 368 с.
3. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е.П.Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 434 с.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С.Костюк. – К. : Рад.школа, 1989. – 608 с
5. Психология одаренности детей и подростков / под ред. Н.С. Лейтеса. – М. : Издательский центр «Академия», 1996. – 416 с
6. Теплов Б. М. Способности и одаренность / Б. М.Теплов // Избр. труды : в 2 т. – М. : Педагогика, 1985. – Т. 1. – С. 15-42